ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Συγγραφή : *Καμάρα Αφροδίτη* *(22/12/2008)*

Για παραπομπή : *Καμάρα Αφροδίτη , «Χώρα Βυζαντίου (Αρχαιότητα)», 2008, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Κωνσταντινούπολη*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10950>

Χώρα Βυζαντίου (Αρχαιότητα)

Περίληψη :

Η μεγαρική αποικία του Βυζαντίου περιβαλλόταν από εκτεταμένη ενδοχώρα, η οποία εκτεινόταν από τη Σηλυμβρία και τη Βιζάνθη (Ραιδεστό) στα δυτικά έως το άνοιγμα του Εύξεινου Πόντου. Η «χώρα» αυτή περιλάμβανε αρκετούς οικισμούς, κυρίως αγροτών και αλιέων, καθώς και μικρούς εμπορικούς σταθμούς άλλων ελληνικών πόλεων ή εθνοτήτων. Οι πλουτοπαραγωγικές πηγές αυτής της ενδοχώρας ήταν πολλές και ποικίλες (αλιεία, ξυλεία, γεωργία και κυρίως εμπόριο), εξασφαλίζοντας ευημερία στο αστικό κέντρο.

---

1. Ιστορικές και ανασκαφικές έρευνες

Αν για την αρχαία πόλη του Βυζαντίου γνωρίζουμε λίγες πληροφορίες που μας βοηθούν να ανασυνθέσουμε την ιστορική πορεία και την τοπογραφία του, για τη διοικητική περιφέρειά του, τη «χώρα» του, οι πληροφορίες είναι εξαιρετικά αποσπασματικές. Σκόρπιες μνείες σε συγγραφείς και κάποια αρχαιολογικά κατάλοιπα, κυρίως κεραμική και επιγραφές, μας δίνουν αμυδρή εικόνα για τα όρια, τους οικισμούς, τις λατρείες και την καθημερινή ζωή στην περιοχή αυτή, η οποία κατοικείται διαρκώς από την Αρχαιότητα έως τις μέρες μας. Ευτυχώς μερικά σύγχρονα έργα υποδομής, όπως η κατασκευή της υποθαλάσσιας σήραγγας του Μαρμαρά και η δημιουργία και επέκταση του δικτύου μετρό στην Κωνσταντινούπολη, έριξαν πρόσφατα περισσότερο φως στα αρχαιολογικά τουλάχιστον κατάλοιπα.[1]

2. Η ενδοχώρα του Βυζαντίου

Η πλούσια μεγαρική αποικία του Βυζαντίου αποτελούσε μια ελληνική εστία στα θρακικά παράλια με εκτεταμένη ενδοχώρα, η οποία κατοικούνταν από θρακικά φύλα.[2] Η ίδια η μυθολογία, εξιστορώντας τους πολέμους του ιδρυτή της πόλης Βύζαντα και της γυναίκας του Φιδάλειας με τα σκυθικά και θρακικά φύλα, δίνει με συμβολικό τρόπο μια εικόνα των δυσκολιών που αντιμετώπισαν οι πρώτοι άποικοι για να διασφαλίσουν την παρουσία τους στην περιοχή. Ωστόσο, κατόρθωσαν να ελέγξουν τελικά μια εκτεταμένη ενδοχώρα, η οποία τους εξασφάλιζε και την κυριαρχία σε κομβικά σημεία του Βοσπόρου και την εκμετάλλευση πλουτοπαραγωγικών πηγών, όπως η ξυλεία ή τα εύφορα εδάφη των πεδινών περιοχών.

3. Έκταση και τοπογραφία

Η «χώρα» αυτή του αρχαίου Βυζαντίου δεν ήταν πάντοτε σταθερή. Ούτε είναι και η πληροφόρησή μας πάντοτε αδιαμφισβήτητη και διαφωτιστική για τα ακριβή όριά της.

Σε διαφορετικές χρονικές στιγμές εκτεινόταν από τη Σηλυμβρία (σημ. Silivri) έως και το ακρωτήρι του Φιλέα στο άνοιγμα του Εύξεινου Πόντου. Ως γειτονικές της πόλεις φέρονται η σαμιακή αποικία Βιζάνθη (μεταγενέστερα Ραιδεστός) και η μεγαρική Σηλυμβρία προς τα δυτικά και η Σαλμυδησσός προς τα βορειοανατολικά. Στα βόρεια βρισκόταν μια περιοχή όπου κατοικούσαν οι Άσται, ένα από τα θρακικά φύλα. Σύμφωνα με το Στράβωνα, εκεί, σε έναν οικισμό που λεγόταν Καλύβη ή Καβύλη, ο Φίλιππος Β΄ είχε εκτοπίσει τους πιο σκληρούς και κακούς ανθρώπους του βασιλείου του.[3] Το βορειοανατολικό τμήμα της χώρας του Βυζαντίου το κάλυπτε η λίμνη των Δέρκων (σημ. Derkoz gölü). Η τελευταία βρισκόταν 32 χλμ. βορειοδυτικά του Βυζαντίου και ήταν γνωστή για τα άσπρα ψάρια της, τους δέλκανους, που μνημονεύει και ο Αθήναιος στους *Δειπνοσοφιστές*.[4] Εκεί κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους ήταν χτισμένη η κώμη Φινέπολις.[5] Μια πιθανή ετυμολογία συνδέει τη Φινέπολι με το μάντη Φινέα, γνωστό από την Αργοναυτική εκστρατεία, του οποίου τα μάτια κατέτρωγαν οι Άρπυιες. Στο άνοιγμα του Βοσπόρου προς τον Εύξεινο Πόντο υπήρχαν δύο μικρά νησάκια, ένα πλησίον των ασιατικών ακτών και το άλλο κοντά στις ευρωπαϊκές ακτές, γνωστά ως Κυάνεαι. Εντός της χώρας του Βυζαντίου πρέπει να βρισκόταν και η δασώδης περιοχή γνωστή μεταγενέστερα με το όνομα Βελιγράδι ή δάσος του Βελιγραδίου, όπου κυλούσε και τα νερά του ο ποταμός Ύδαρις.

Στους Βυζαντινούς χρόνους υπήρχε υδραγωγείο που έφερνε από εκεί νερό στην Κωνσταντινούπολη, δεν αποκλείεται ωστόσο το πρώτο υδραγωγείο να είχε κατασκευαστεί κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους. Λίγο νοτιότερα ήταν το ακρωτήριο του

Συγγραφή : *Καμάρα Αφροδίτη* *(22/12/2008)*
Για παραπομπή : *Καμάρα Αφροδίτη , «Χώρα Βυζαντίου (Αρχαιότητα)», 2008, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Κωνσταντινούπολη*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10950>

Χώρα Βυζαντίου (Αρχαιότητα)

Σίμα, όπου βρισκόταν άλσος αναψυχής για τους Βυζαντινούς.[6] Εκεί είχε στηθεί άγαλμα της Πανδήμου Αφροδίτης, πιθανόν αφιέρωμα της Μεγαρίδας εταίρας Σίμαιθας.

Νοτιότερα και σε παραλιακή θέση βρισκόταν το Σεραπείο του Πολυβίου, το οποίο ταυτίζεται ενδεχομένως με τα μεταγενέστερα Θεραπειά (Tarabya).[7] Στη ζώνη αυτή φαίνεται ότι οι Βυζαντινοί είχαν επιτρέψει σε άλλες πόλεις την ίδρυση εμπορικών σταθμών: μαθαίνουμε λοιπόν για τον οικισμό των Εφεσίων, των Λυκίων, των Μυρλείων, αλλά και των Θασίων και των Ροδίων λίγο νοτιότερα. Στους Ελληνιστικούς χρόνους τοποθετείται η ίδρυση της κώμης Απάμειας, η οποία έχει ταυτιστεί με το μεταγενέστερο Μακροχώρι και το βυζαντινό Έβδομον.[8] Για την ελληνιστική Απάμεια δεν έχουμε στοιχεία, μπορούμε ωστόσο να υποθέσουμε ότι είχε ιδρυθεί από τους Σελευκίδες, όπως μαρτυρεί το δυναστικό της όνομα.[9] Για το Έβδομον όμως γνωρίζουμε ότι είχε αποτελέσει τμήμα του οικοδομικού προγράμματος του Μεγάλου Κωνσταντίνου κατά την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης. Εκεί είχε οικοδομηθεί θερινό ανάκτορο το οποίο περιβαλλόταν από πάρκο για τα αυτοκρατορικά κυνήγια.

Τρία μίλια πιο μακριά από το Έβδομον με κατεύθυνση προς τα δυτικά βρισκόταν το βυζαντινό Δέκατον, το οποίο αντιστοιχούσε στο προγενέστερο Ρήγιον ή Μύρμηγκα (Myrmex Locus).[10]

Κατά μήκος των ακτών του Κεράτιου ήταν χτισμένοι μικροί οικισμοί ψαράδων.[11] Στο μυχό του κόλπου βρίσκονταν οι εκβολές του Κύδαρη και του Βαρβύση, δύο μικρών ποταμών. Εξαιτίας της ελώδους διαμόρφωσης του εδάφους η περιοχή ονομαζόταν Σαπρή θάλασσα. Στη βόρεια ακτή του Κεράτιου διαμορφωνόταν το ακρωτήριο Δρέπανο και ο κόλπος Αυλέων, ενώ στο άνοιγμα του Κεράτιου στην Προποντίδα βρισκόταν το ακρωτήριο των Συκεών, δηλαδή ο σημερινός Γαλατάς. Βορειότερα, κατά μήκος των ακτών του Βοσπόρου διαμορφώνονταν μερικά ακόμα μικρά ακρωτήρια, ενώ οι ακτές ήταν διάσπαρτες από ψαράδικους οικισμούς, μερικούς εμπορικούς σταθμούς και αρκετά ιερά.

Προς τη μεριά της Προποντίδας, γνωρίζουμε ότι 10 χλμ. νοτιοδυτικά του Βυζαντίου υπήρχε οικισμός με το όνομα Φοινίκη. Ενδέχεται να λειτουργούσε ως εμπορικός σταθμός και μικρό αλιευτικό λιμάνι. Κατά την Οθωμανική περίοδο ήταν γνωστό με το όνομα Άγιος Στέφανος. Η περιοχή που ήταν χτισμένη η Φοινίκη ήταν ελώδης, γεγονός το οποίο δημιουργούσε διαχρονικά προβλήματα στους κατοίκους. Τέλος, στη «χώρα» του Βυζαντίου μπορούμε ενδεχομένως να εντάξουμε και τον περίφημο «πύργο του Λεάνδρου» (μεταγενέστερα Πύργο των Παρθένων ή Kız Kulesi) στο άνοιγμα της Προποντίδας, ανάμεσα στο Βυζάντιο και τη Χρυσούπολη. Επρόκειτο για φυλάκιο το οποίο οικοδόμησε ο Αθηναίος στρατηγός Αλκιβιάδης το 408 π.Χ., προκειμένου να ελέγχει τις κινήσεις του περσικού στόλου.

4. Ιερά και ναοί

Κατά μήκος των ακτών του Κεράτιου κόλπου («Χρυσοκέρατος») αλλά και των Συκεών, του μεταγενέστερου Γαλατά, υπήρχε πλήθος ιερών, χτισμένων σε ειδυλλιακές τοποθεσίες και ως επί το πλείστον αφιερωμένων σε θεότητες του ελληνικού πανθέου. Πρόκειται για τα ιερά της Γαίας, της Δήμητρας και της Κόρης, της Ήρας και του Πλούτου, των Σκιρωνιδών, της Αθηνάς Σκεδασίας, καθώς και της νύμφης Σέμυστρας, κατάλοιπο της ομώνυμης προγενέστερης πόλης που ήταν χτισμένη στο μυχό του Κεράτιου κόλπου. Στο λόφο του ακρωτηρίου των Συκεών δέσποζε το ιερό του Αμφιαράου, αλλά και ο τάφος του ήρωα Ιπποσθένη του Μεγαρέα. Στη βόρεια πλευρά του ακρωτηρίου των Συκεών βρίσκονταν δύο πολύ σημαντικά ιερά: της Αρτέμιδος Φωσφόρου και της Αφροδίτης Πραείας. Ακόμη βορειότερα, στην περιοχή του σημερινού Τοπχανέ, είχε χτιστεί το Αιαντείο, ιερό του Μεγαρέα ήρωα της Τρωικής εκστρατείας Αίαντα του Τελαμώνιου. Την περιοχή αυτή είχαν επιλέξει και οι Πτολεμαίοι για την ανέγερση του δυναστικού ναού τους για λόγους πολιτικής προπαγάνδας. Ο ναός ήταν αφιερωμένος στον Πτολεμαίο Β΄ Φιλάδελφο.[12]

Κατά μήκος των ακτών του Βοσπόρου πλέον βρίσκονταν και άλλα ιερά, ενώ στην περιοχή αυτή εντοπίζονται και εμπορικοί σταθμοί άλλων ελληνικών πόλεων, όπως των Ροδίων (Ροδίων Περίβολοι) και των Θασίων (στην περιοχή του σημερινού Ορτάκιοϊ). Μαθαίνουμε επίσης από τον Πέτρο Γύλλιο[13] για ένα βωμό αφιερωμένο στον Άλιο Γέροντα, δηλαδή το Φόρκυ ή τον Πρωτέα, ο οποίος είχε συνδεθεί μυθολογικά και με την Αργοναυτική εκστρατεία.

Συγγραφή : *Καμάρα Αφροδίτη* *(22/12/2008)*

Για παραπομπή : *Καμάρα Αφροδίτη , «Χώρα Βυζαντίου (Αρχαιότητα)», 2008, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Κωνσταντινούπολη*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10950>

Χώρα Βυζαντίου (Αρχαιότητα)

Τέλος στην περιοχή του σημερινού Μπεμπέκ, κοντά στο Ρούμελι Χισάρ, βρίσκονταν δύο ακόμα ιερά, της Αρτέμιδος Δίκτυνας και του Ερμή. Στον άνω ρου του Βοσπόρου, στο σημερινό Έμιργκαν, βρισκόταν το ιερό της Εκάτης, ενώ στο σημερινό Büyük Dere (Βαθύκολπο) είχε χτιστεί βωμός αφιερωμένος στο Μεγαρέα ήρωα Σάρο και βορειότερα υπήρχαν βωμοί του Απόλλωνα και της Μητέρας των Θεών. Εδώ πίστευαν οι Βυζαντινοί ότι η Μήδεια, επιστρέφοντας μαζί με τους Αργοναύτες από την Κολχίδα, είχε φυτέψει μια ιερή δάφνη.

5. Οικονομική δραστηριότητα

Όπως προαναφέρθηκε, η ενδοχώρα του Βυζαντίου ήταν πλούσια σε φυσικούς πόρους. Από το ρου του Κύδαρη και του Βαρβύση, αλλά και των άλλων ποταμών και χειμάρρων, κατέβαιναν έως τις ακτές του Κεράτιου κόλπου και του Βοσπόρου ποσότητες ξυλείας, οι οποίες αρχικά χρησιμοποιούνταν για την οικοδομική και τη ναυπηγική, αργότερα ωστόσο αποτέλεσαν και αξιόλογο εμπόρευμα. Τα πεδινά ήταν εύφορα και εξασφάλιζαν τα προς το ζην στους κατοίκους, δημιουργώντας ίσως και πλεόνασμα, ενώ η αλιεία αποτελούσε σταθερή πλουτοπαραγωγική πηγή,[14] όπως μαρτυρούν και οι πολυπληθείς οικισμοί αλιέων από την Αρχαιότητα έως και τον 20ό αιώνα. Η ραχοκοκαλιά της οικονομίας του Βυζαντίου ωστόσο ήταν το εμπόριο και αυτό επηρέασε και την οικονομική ζωή και οικιστική διαμόρφωση και της ευρύτερης περιφέρειας. Κατά μήκος του Βοσπόρου είχαν οικοδομηθεί εμπορικοί σταθμοί άλλων πόλεων και εθνοτήτων (Ροδίων, Λυκίων, Ηρακλεωτών κ.ά.). Δείγματα κεραμικής που ανακαλύφθηκαν κατά τις πρόσφατες εκτεταμένες ανασκαφές στα νότια του σιδηροδρομικού σταθμού Sirkeci, δηλαδή στη θέση του Φωσφοριανού Λιμένος, αποκαλύπτουν ότι το λιμάνι συνδεόταν με ένα δίκτυο επικοινωνίας με πλήθος ελληνικών πόλεων και περιοχών από τη Μαύρη θάλασσα, τα νησιά του Αιγαίου και τα μικρασιατικά παράλια. Τα πρώτα δείγματα του δικτύου αυτού εντοπίζονται στον 7ο αι. π.Χ., ωστόσο η περίοδος εντατικοποίησης των επαφών τοποθετείται μεταξύ του 5ου και του 1ου αι. π.Χ.[15] Παρόμοια εικόνα παρουσιάζουν και οι ανασκαφές στο Λιμένα του Θεοδοσίου (σημ. Yenikapi), όπου τα πρωιμότερα δείγματα κεραμικής χρονολογούνται στον 6ο-5ο αι. π.Χ., αν και δεν είναι τόσο πολυάριθμα όσο αυτά του Φωσφοριανού Λιμένος.

---

1. Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών παρουσιάζονται στον οδηγό της έκθεσης *Gün ışığında: İstanbul un 8000 yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet kazılları* (İstanbul 2008).

2. Βλ. Πολύβ. 4.45.

3. Στράβ. 7.6.2.

4. Αθήν., *Δειπνοσοφισταί* 10.1183.

5. Στράβ. 7.6. Κατά την Πρώιμη Βυζαντινή περίοδο εκεί κατέληγαν τα Μακρά Τείχη του αυτοκράτορα Αναστασίου.

6. Σημερινό θέρετρο του Sarıyer.

7. Γαϊτάνου-Γιαννιού, Α., «Από την Ανατολικήν Θράκην: η επαρχία Δέρκων», *Θρακικά* 12 (1912), σελ. 195.

8. Γαϊτάνου-Γιαννιού, Α., «Από την Ανατολικήν Θράκην: η επαρχία Δέρκων», *Θρακικά* 13 (1913), σελ. 108-109. Όπως μαρτυρεί το βυζαντινό του όνομα, απείχε περίπου 7 μίλια από το κέντρο της πόλης. Από εκεί διερχόταν η Εγνατία οδός, πριν πάρει την τελική στροφή προς τη Χρυσή Πύλη.

9. Για τη σελευκιδική παρουσία και τη δυναστική πολιτική στην περιοχή βλ. Avram, A., “Antiochos II Théos, Ptolémée II Philadelphe et la mer Noire”, *Comptes-rendus de l’Académie des Inscriptions et Belles Lettres Paris* (2003), σελ. 1.181-1.213.

Συγγραφή : *Καμάρα Αφροδίτη* *(22/12/2008)*

Για παραπομπή : *Καμάρα Αφροδίτη , «Χώρα Βυζαντίου (Αρχαιότητα)», 2008, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Κωνσταντινούπολη*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10950>

Χώρα Βυζαντίου (Αρχαιότητα)

10. Πρόκειται για το σημερινό Küçük Çekmece.

11. Η περιγραφή των οικισμών της ακτογραμμής βασίζεται ως επί το πλείστον στον *Περίπλου* του Διονυσίου Βυζαντίου.

12. Για τη δυναστική πολιτική των Πτολεμαίων στο χώρο της Προποντίδας και του Εύξεινου Πόντου βλ. Avram, A.,"Sur la date de la divinisation de Ptolémée II Philadelphe à Byzance", στο Ruscu, L. κ.ά. (επιμ.), *Orbis antiquus. Studia in honorem Ioannis Pisonis* (Cluj-Napoca 2004), σελ. 828-833.

13. Gillius, P., *De Bosporo Thracio libri iii* (Lugdunum 1562), σελ. 142.

14. Βλ. Στράβ. 7.6.2 και παράθεμα 1 για το ψάρεμα της παλαμίδας.

15. Βλ. Girgin, Ç., "Sirkeci' de sürdürülen kazı çalışmalarından elde edilen sonuçlar", στο *Gün ışığında: İstanbul un 8000 yıllı: Marmaray, Metro, Sultanahmet kazıları* (İstanbul 2008), σελ. 101.

Βιβλιογραφία :

- **Freely J.**, *Istanbul: The imperial city*, Penguin, London 1998
- **Müller-Wiener W.**, *Die Häfen von Byzantion, Konstantinupolis, Istanbul*, Tübingen 1994
- **Łajtar A.**, *Die Inschriften von Byzantion*, Bonn 2000
- **Merle H.**, *Geschichte der Städte Byzantion und Kalchedon. Von ihrer Gründung bis zum Eingreifen der Römer in die Verhältnisse des Ostens*, Christian-Albrecht Universität zu Kiel 1916
- **Avram A.**, "Sur la date de la divinisation de Ptolémée II Philadelphe à Byzance", Ruscu, L. κ.ά., *Orbis antiquus. Studia in honorem Ioannis Pisonis*, Cluj-Napoca 2004, 828-833
- **Γαϊτάνου-Γιαννιού Α.**, "Από την Ανατολικήν Θράκην: η επαρχία Δέρκων", *Θρακικά*, 12, 1912, 161-209
- **Γαϊτάνου-Γιαννιού Α.**, "Από την Ανατολικήν Θράκην: η επαρχία Δέρκων", *Θρακικά*, 13, 1913, 108-156

Γλωσσάριο :

χώρα, η

Η αγροτική περιοχή (χωριά και καλλιεργήσιμες εκτάσεις) που περιέβαλλε μια πόλη και ήταν άμεσα συνδεδεμένη με αυτή διοικητικά και οικονομικά.

Πηγές

Petri Gyllii de topographia Constantionpoleos et de illius antiquitatibus libri quatuor (Lugdunum 1561).

Gillius, P., *De Bosporo Thracio libri iii* (Lugdunum 1562).

Παραθέματα

ἔστι δὲ τὸ Κέρας προσεχὴς τῷ Βυζαντίων τείχει κόλπος ἀνέχων ὡς πρὸς δύσιν ἐπὶ σταδίους ἑξήκοντα, ἐοικὼς ἐλάφου κέρατι· εἰς γὰρ πλείστους σχίζεται κόλπους ὡς ἂν κλάδους τινάς, εἰς οὓς ἐμπίπτουσα ἡ πηλαμὺς ἁλίσκεται ῥᾳδίως διά τε τὸ πλῆθος αὐτῆς καὶ τὴν βίαν τοῦ συνελαύνοντος ῥοῦ καὶ τὴν στενότητα τῶν κόλπων, ὥστε καὶ χερσὶν ἁλίσκεσθαι.

Συγγραφή : *Καμάρα Αφροδίτη* *(22/12/2008)*

Για παραπομπή : *Καμάρα Αφροδίτη , «Χώρα Βυζαντίου (Αρχαιότητα)», 2008, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Κωνσταντινούπολη*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10950>

Χώρα Βυζαντίου (Αρχαιότητα)

Στράβων 7.6.2.